

10. Франко І. Я. Наука і взаємини з працюючими класами // Зібрання творів : У 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 24 – 40.
11. Франко Іван. Твори : в 20 т. – К., 1955. – Т. 7. – 460 с.
12. Франко І. Твори : в 20 т. – Київ, 1955. – Т. 17. – 532 с.
13. Франко І. Я. Педагогічні статті і висловлювання / За ред. О. Дзверіна. – К. : Рад. школа, 1960. – 300 с.
14. Франко І. Я. Радикали і релігія // Зібрання творів у 50-ти т. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 272 – 275.

УДК 159.9

Володимир СТЕЦІВ

ОСОБИСТІТЬ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ

У статті розглядається проблема феномену людського буття та його особистісного виміру. Аргументується думка про те, що людська особистість – це єдиний можливий варіант існування людини як людини. Автор статті намагається відповісти на питання, чому людині так важливо бути особистістю.

Ключові слова: *людина, особистість, Я, Ти, існування, людське буття, духовність.*

The article exposes the problems of the phenomenon of human existence and its personal dimension. The author proves that human personality is the only possible way of human existence as a person. The article tries to answer the question why it is so necessary for man to be a personality

Keywords: *man, personality, I, You, existence, human life, spirituality*

Питання антропології часто появлялися у філософських дослідженнях протягом усього існування філософії, але це були теми, пов'язані з певним аспектом людського існування – політичним, соціологічним або, в крайньому випадку, психологічним. Самим же людським існуванням, його суттю, почали займатися лише після появи християнства. Проблема особистості (як і взагалі проблема людини загалом) стала визначальною в історії філософської думки. Звідси таке різноманіття понять, які позначають людське в людині. З одного боку, внаслідок гуманітарно-інформаційної революції, що відбулася на зламі тисячоліть, зростає роль особистості як режисера та актора своєї індивідуальної життєвої долі. З іншого боку, сучасну людину можна охарактеризувати як таку, що «загубилася у власному житті», тобто втратила певну ціннісно-сміслову форму власного буття, перетворилася на порожню оболонку. «Людина – це загадка в світі, і велика загадка. Людина є загадкою не як тварина і не як істота соціальна, не як частина природи і суспільства, а як особистість. Увесь

світ ніщо, порівняно з людською особистістю, з єдиним обличчям людини, з єдиною її долею» [2, 11 – 12]. Людина як особистість усвідомлює своє буття у світі через «я», єдине і неповторне, як вищий смисл світу і своє призначення в ньому.

Мета статті – аналіз особистісного виміру людського буття як вищої форми прояву й вияву цілісності буття як такого. Безумовно, особистість людини постає як єдиноможлива форма існування людини як людини. Але чому для нас, людей, бути особистістю так важливо? Чому безлика людина не є цікавою? Саме над цими питаннями варто поміркувати.

Теорія особистості добре розроблена. Ми не будемо вдаватися до детального аналізу теорій та вчень, що вже існують, але, на наш погляд, варто згадати дві основні філософські течії, які є основоположними в цій проблематиці. Це – персоналізм французької школи (Е. Муньє, Ж. Лакруа, П. Рікер, Г. Марсель), а також у російській філософії (М. Бердяєв, С. Франк, М. Лоський, В. Лоський, Л. Карсавін). Так, у М. Бердяєва вчення про унікальність особистості займає центральне місце. Співпричетність особистості з іншими особистостями невіддільне від самого її існування, лежить в основі її сутності. Особистість – це внутрішній світ, який вимагає реалізації, виходу назовні. Людське буття ніколи не варто розглядати як дещо готове й остаточне. Людина, по суті, повинна розумітися як буття, яке перебуває в постійному становленні. Вона – не жорстко визначена субстанція, а жива подія.

Акцентуючи увагу на виховній функції особистісної філософії, французький персоналізм великого значення надає проблемі особистісного спілкування. Суспільству як сукупності форм спільної діяльності, що склалися історично, філософи-персоналісти протиставляють суспільство особистостей, у якому відбувається об'єднання людей «по той бік слів та систем». Для французького персоналізму, завдяки значному впливу марксистської теорії, характерна тенденція до розуміння соціальної обумовленості особистісного існування.

Французький персоналіст Е. Муньє вважав, що персоналізм – це не новий напрям у філософії, а ствердження в історії філософії тенденції, що вже існує, а саме – розглядати особистість як основний зміст філософії. Витоки цієї думки простежуються в історії філософської думки ще з античної філософії. Афоризм Сократа «Пізнай самого себе» вказує на основну проблематику зазначеного періоду. Ідеї, близькі до персоналістичного вчення про особистість, Муньє, як і Бердяєв, знаходять у Декарта, Ляйбніца, Паскаля, Канта.

Проблема людської особистості є однією з ключових у сучасній філософії та в науках про людину загалом.

Суто біологічно, щоб здійснювати дії за принципом стимул – реакція, ніякої особистості не потрібно. Щобільше – будь-яка рефлексія є шкідливою. І все-таки, ми як люди без цього не можемо обійтися. Чому? Напевно тому, що людині особистість необхідна для виживання, а для життя тварини – ні. Бути особистістю означає бути вільним і відповідальним, тобто відповідати за себе і свої вчинки. Людина повинна наперед обдумувати своє життя, тварині це не потрібно, тому що за неї усе заздалегідь «продумала» природа. Особистість не задана природою, навіть у її єднанні з соціальними умовами, а виникає з бунту, тайни, боротьби людини з собою. Особистість не визначається генетично заданими ознаками, а, навпаки, – індивідуальні ознаки стають формою вияву особистості. Тут спрацьовує та духовна космогонія, коли, згідно з Платоном, людина повинна щодня давати собі звіт у тому, в чому вона подолала саму себе. Людина репрезентує відмінний від світу речей тип існування. І найстрашнішу небезпеку її життя, як підкреслював Будда, становить загроза стати річчю.

«Бути, – пише М. Бахтін, – означає бути для іншого і через нього для себе... Людина цілком і завжди на межі. Дивлячись вглиб себе, вона дивиться в очі іншого, чи очима іншого» [1, 312]. У кожному індивіді закладена потенційна особистість, але актуальною особистістю він стає в живому спілкуванні «я» з «ти». «Я» проявляє себе в зіткненні з «ти», отримуючи від нього «заперечення» у спробі його «проковтнути». Це «заперечення» і є межею, яка розділяє «я» і «ти», одночасно визначаючи, що є «я», а що є «ти» (усе, що не викликає такого «заперечення», сприймається як об'єкт). Саме особистість як начало служить причиною існування індивіда, з'єднуючи разом розрізнені властивості, роблячи індивід самототожним. Індивід включений у таку систему зв'язків, яка щодо його особистого є чужою, нав'язаною ззовні. Особистість реалізовується тільки у свободі, у спілкуванні з іншими особистостями. Жодні зовнішні зв'язки її не можуть обмежити, вони лише допомагають знаходити інші шляхи для реалізації.

Особистість – це не щось завершене, раз і назавжди дане, вона творить себе (актуалізує) протягом усього людського життя. Особистість не є самодостатньою, вона не може задовольнитися собою. Вона повинна виходити з себе, долати себе, свою обмеженість (самість), відкривати себе іншому, розширювати власні кордони, доповнювати свою сутність новими духовними можливостями. Тут людина постає як незавершена завершеність. Але цей вихід з себе, за свої межі не означає змішування, розчинення себе в навколишньому світі, руйнацію онтологічного ядра особистості. Бути особистістю – це розгортати себе, виражати себе, розширювати свою суб'єктивність. Особистість

відкрита, вона впускає в себе цілі світи і входить в них, залишаючись собою. Особистість постійно переступає (пересуває) межу своєї суб'єктивності, долає себе, трансцендує (тобто духовно переходить «по той» бік суцього). Це постійний «рух від...» і «рух до...». Рух від себе, через іншого, до себе (незмінність у зміні). Це довгий процес, який зумовлений вибором, витісненням того, що в мені не є моє.

На жаль, більшість людей у сучасному суспільстві включаються у систему суспільних стосунків не особливим, а лише абстрактно-загальним способом. І якщо в цих умовах особистість якимось чином усе ж таки виникає, то не має можливості адекватно реалізувати себе. Така особистість прагне замкнутися у власній мушлі, *Geheusche* – «будиночку», як це називають німецькі екзистенціалісти. Мовою М. Хайдеггера, людина знеособлює себе в суспільній сфері і, щоб зберегти свою самість і не розчинитися в безособовому *Man*, вона наглухо запечатує себе в *Dasein*, у «тут-бутті». Людина може реалізувати себе всезагальним способом лише тоді, коли вона себе саме так і сформувала, тобто увібрала в себе усю культуру, усю історію, яка в цій культурі спресувалась, збагативши себе усім тим, що нагромадило людство.

Знеособлена людина, яка не має власних основ буття, є виключеною зі спілкування, а, тим самим, і зі сфери розвитку. Без спілкування і любові особистість втрачає унікальність і стає «річчю», позбавленою абсолютної індивідуальності: і імені, і обличчя. Тому людина покликана виражати себе в спілкуванні або у суспільстві. Людина стає повністю сама собою (повністю людською) тільки тоді, коли вона живе в інших і для інших. Ми стаємо людьми, поділяючи наше життя один з одним.

Як бачимо, бути особистістю для людини необхідно. Це питання її виживання як власне людини. Життя і діяльність часто ставлять людину (особистість) в ситуації, коли вона (за відсутності зразка) повинна сама вирішувати і вибирати спосіб дії. У таких випадках вона змушена реалізовувати свій «надпрограмний» потенціал, проявляти творчу індивідуальність. Творчий суб'єкт зосереджує в собі неповторні можливості осмислення дійсності. Водночас, нове, оригінальне у знанні та культурі спершу виникає як одиничне, особистісне, а у процесі функціонування набуває загального, соціального, тому що включається у сферу буття інших людей, зокрема і всього людства загалом.

Будучи покладеною в своїй основі силою свого ж «Я», це «Я» для особистості з'являється не просто так. Воно не є подарованим їй природою, не є генетично закладеним; людське «Я» потенційно розкривається тоді (і лише тоді здатне формувати дійсність за власними законами свободи і творчості), коли зустрічає в своїй сутності інше «Я».

Тобто, коли «Я» здатне звернутися до «Ти», побачити себе в «Ти», перенести себе крізь «Ти».

Особистість виникає не в органічному тілі індивіда, а в тому просторі, де існує як мінімум два індивіда. Особистість – це істота, яка здатна поглянути на себе очима іншої людини. Без «Ти» «Я» не зможе проявити свою людяність.

Література

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Сост. С. Г. Бочаров; текст подгот. Г. С. Бернштейн и Л. В. Дерюгина; примеч. С. С. Аверинцева и С. Г. Бочарова. – М. : Искусство, 1979. – 424 с. – (Из истории сов. эстетики и теории искусства).
2. Бердяев Н. А. О рабстве и свободе человека // Бердяев Н. А. Царство духа и царство кесаря. – М. : Республика, 1995. – 375 с.
3. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. – К. : Вид. дім «Києво-Могилян. Академія», 2008. – 367с.
4. Мареев С. Н. Мыслить... (избранные статьи последних лет). – М. : Изд-во СГУ, 2011. – 587 с.

УДК 130.2

Дмитро СТЕЦЬКО

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ СМИСЛ (ЗНАЧЕННЯ) ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ СМИСЛ (СЕНС) ЯК АСПЕКТИ КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ

Єдиний процес смислоутворення у культурі розглядається як такий, що складається із суб'єктивних та інтерсуб'єктивних чинників – концептуального смислу (значення) та екзистенційного смислу (сенсу). Концептуальний смисл є об'єктивним ідеальним утворенням, яке володіє характеристиками відтворюваності, анонімності та інваріантності. Він є тією основою, на якій будуються комунікація та спілкування. Екзистенційний смисл (сенс) є особистісним моментом смислоутворення і характеризується унікальністю та емоційно-почуттєвою забарвленістю.

Ключові слова: *культура, значення, сенс, концептуальне, комунікація.*

The whole process of sense-making in culture is understood as made of subjective and intersubjective factors: conceptual sense (meaning) and existential sense. Conceptual sense is an objectified ideal structure with reproducibility, anonymity and invariance characteristics. It is the basis of communication. Existential sense is a personal moment of sense-making and is unique and emotional.

Key words: *culture, meaning, sense, conceptual, communication*